

maibutnikh uchyteliv tekhnologii. [Methodical system of teaching engineering and graphic disciplines of future technology teachers]. Drohobych.

13. *Obschaya psihologiya*. (1986). [General psychology]. Moscow.

14. Ortynskiy, V. L. (2009). *Pedahohika vyshchoi shkoly*. [Pedagogy of high school]. Kyiv.

15. *Psihologicheskij slovar*. (1999). [Psychological Dictionary]. Moscow.

16. Stritievych, T. M. (2008). *Aktyvni metody navchannia u pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv obrazotvorchoho mystetstva*. [Active teaching methods in the preparation of future teachers of fine arts]. Cherkasy.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ДЕРЕНОВСЬКА Олександра Вікторівна – викладач кафедри образотворчого мистецтва та

дизайну Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійна підготовка конкурентоспроможного фахівця образотворчого мистецтва в умовах освітніх інновацій.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

DERENOVSKAJA Alexandra Viktorovna – Teacher of the Department of Fine Arts and Design of the Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University.

Circle of science interests: professional training of a competition specialist in the field of fine art in conditions of educational innovations.

Стаття надійшла до редакції 20.08.2019 р.

УДК : 378 6 37.011.3 – 051 : 78

СТЕПАНОВА Анна Олександрівна –

викладач кафедри музично-інструментальної підготовки ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

<https://orcid.org/0000-0003-4715-3840>

e-mail: golden.saxanna@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ВИКОНАВСЬКО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасні перетворення в соціокультурній сфері, високий рівень конкуренції у всіх галузях професійної діяльності висувають нові вимоги до підготовки всебічно освіченої та творчої особистості вчителя. Тому в системі професійної освіти, зокрема й мистецької, поряд із формуванням у майбутніх фахівців знань, умінь і навичок, важлива роль належить розвитку в них самостійності та пізнавальної активності. Навчити майбутніх учителів музичного мистецтва мислити діалектично, розглядати явища і предмети художньо-освітньої дійсності в їх складному взаємозв'язку, суперечності та розвитку, мобілізувати свій розумовий потенціал на вирішення важливих навчальних завдань, у тому числі в процесі виконавсько-інструментальної підготовки, тобто проявляти пізнавальну активність – актуальна проблема сучасної мистецької освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «активність» багатоаспектне, воно надзвичайно широко використовується і вивчається в багатьох галузях науки: філософії, психології,

фізіології, психофізіології, соціології, педагогіці.

Біологи, зокрема М. Бернштейн і Л. Маргуліс, розуміють пристосування організму до навколишнього середовища (реакцію на зовнішні подразнення) як одну із форм прояву активності. Біологічна активність, на думку вчених, є динамічним процесом цілеспрямованої боротьби організму за допомогою доцільних механізмів.

Фізіологи, такі, як-от: П. Анохін, О. Запорожець, В. Зінченко та ін., стверджують, що в основі активної поведінки людини лежить не реакція на зовнішні впливи, а процес подолання зовнішніх і внутрішніх перешкод, спрямований на вирішення поставлених завдань. Дослідниками наголошено на тому, що успішне виконання будь-якої діяльності залежить від наявності в свідомості людини чіткого образу майбутньої дії як результату, а також цілей, на досягнення яких вона була спрямована.

Під соціальною активністю людини вчені розуміють здатність змінювати довкілля у відповідності до власних потреб, поглядів й установок (Г. Арєф'єва, А. Іліаді, Г. Костюк, Г. Щукіна та ін.). На думку

соціологів, активність, як індивідуальна особливість, проявляється в енергійній, ініціативній діяльності, праці, навчанні, в суспільному житті, в спорті тощо. Вона віддзеркалює також особливий стан людини, її ставлення до дійсності: уважність, швидке реагування на зміну обставин.

Вивченню активності особистості багато уваги приділяли психологи, серед яких: П. Блонський, Л. Виготський, О. Лазурський, О. Леонтьєв, В. Мясіщев, А. Петровський та ін. У дослідженнях цих учених наголошено, що людська активність є формою існування індивіда, особистісною властивістю, котра виявляється у вольових зусиллях, силі чи слабкості бажань і прагнень, опірності зовнішнім впливам тощо.

У дидактиці найбільш повно досліджується пізнавальна і творча активність (М. Данилов, І. Лернер, М. Скаткін), причому творчій активності надається пріоритет. У наукових розвідках М. Лисіної активність розглянута як психолого-педагогічна проблема, в працях Л. Божович – як потреба у враженнях; О. Матюшкін визначає творчу активність як певний стан особистості, що сприяє досягненню якісно нового результату діяльності під час максимальної мобілізації своїх можливостей. Г. Щукіна вважає активність передумовою і результатом розвитку особистості.

У галузі мистецької освіти проблема виховання розумово активної особистості висвітлена в дослідженнях багатьох музикантів-педагогів. У деяких працях певною мірою вирішено проблему з позиції співвідношення емоційного і раціонального в музиці (М. Арановський, Б. Асаф'єв, Г. Ципін та ін.). Дослідниками зроблена спроба щодо вивчення специфіки музичного мислення і його значення в навчанні дітей та професійній діяльності музикантів (В. Медушевський, С. Назайкінський, В. Петрушин), а також акцентовано увагу на значущості музичного сприйняття в розвитку інтелектуальної сфери особистостей (Н. Гродзенська, Л. Мазель, М. Румер, В. Шацька та ін.).

У мистецько-педагогічній літературі можна зустріти такі поняття, як-от: «музично-творча активність» (Н. Вишнякова, Г. Ригіна); «активна музична діяльність» (О. Апраксина, Л. Гродзенська, Б. Яворський); «активні види музичної діяльності» (М. Румер), «інтелектуальна активність у виконавській діяльності» (І. Немикіна). Вчені звертають увагу на провідну роль в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя музики дидактичного принципу активності, зокрема на той факт, що активна музична

діяльність – кращий шлях оволодіння основами музичного мистецтва. Вищою формою прояву активності дослідники вважають розумові дії, а також активне емоційне ставлення до виконання і навчально-пізнавальної діяльності в цілому.

Мета статті – визначення методів формування пізнавальної активності майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі виконавсько-інструментальної підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пізнавальна активність більшістю вчених визначається як: а) природно-зумовлена потреба в розумових враженнях і зусиллях (Д. Богоявленська, Н. Лейтес, І. Петухова); б) особистісне, упереджене ставлення до засвоєваних знань (І. Якиманська); в) рівень володіння розумовими операціями (Є. Коротаєва). Її центральне ядро складають когнітивні функції і процеси, а характерними властивостями є: розумова самостійність, темп подолання труднощів під час вирішення навчальних завдань, ґрунтовне розуміння сутності досліджуваних явищ, економічність мислення, мобілізованість уваги, критичність, оперування знаннями, готовність до виконання діяльності тощо. (В. Антипова, Л. Зюбін, В. Ільїна, З. Калмикова та ін.).

У визначенні терміна «пізнавальна активність» можна виділити дві позиції. Одні вчені, такі як І. Харламов, під пізнавальною активністю розуміють «інтенсивну аналітико-синтетичну розумову діяльність того, хто навчається, в процесі вивчення довкілля й оволодіння системою знань» [4, с. 8]. Для інших (А. Маркова, Т. Матіс, А. Орлов) пізнавальна активність відображає всі види активного ставлення до діяльності як до пізнання [3]. Виходячи з визначень, можна припустити, що пізнавальна активність майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі виконавсько-інструментальної підготовки проявляється в підвищеному інтересі до музичного навчання, прагненні глибоко зрозуміти зміст художньо-освітньої інформації, особистій виконавській ініціативі, відсутності необхідності в постійному контролі з боку викладача музично-інструментальних дисциплін тощо.

Виконання музичного твору – процес звукового втілення, художньої передачі нотного тексту індивідуальними засобами, якими володіє інтерпретатор. Головне призначення музично-виконавського мистецтва – виховання гармонійної особистості, здатної адекватно реагувати, сприймати і розуміти виконувану музику.

Виконавська діяльність є складною

психічною діяльністю, що поєднує пізнавальну й емоційну функції та сприяє активізації музичного мислення, уваги, пам'яті, уяви, волі. Виконавське «власноручне» (Г. Ципін) освоєння музики зумовлює активність пізнання художньої інформації, ефективно розвиває не тільки здатність відчувати і розуміти «мову» музики, її закономірності й виразні засоби, але й «говорити музикою». Прагнення виконавця до точної передачі авторського задуму і зіставлення його з власними намірами пов'язане з творчим пошуком та сприяє формуванню пізнавальної активності й розвитку самостійності [5, с. 131]. На думку Ю. Алієва, активна дія в музиці – кращий шлях оволодіння основами музичного мистецтва [1, с. 63].

Сформована пізнавальна активність майбутнього вчителя музичного мистецтва в процесі виконавсько-інструментальної підготовки – запорука професійного опанування музичного інструменту, художніх стилів і максимального розкриття творчого потенціалу через реалізацію набутих виконавських знань, умінь і навичок. Поряд з професійними якостями особистості вчителя, пізнавальна активність під час інтерпретації музичних творів є інтегральною характеристикою особистості, що забезпечує підвищення професійного рівня студента. Розглядаючи означену активність як фактор розвитку виконавських можливостей індивіда, слід зазначити, що досягнення максимального результату стає можливим лише в тому випадку, коли майбутній фахівець проявляє зацікавленість, ініціативність, самостійність. Так як поняття активності часто пов'язують з поняттям самостійності, то однією з цілей формування пізнавальної активності є підготовка студента до самостійної роботи. Для реалізації цього необхідна система набутих знань у галузі інструментального виконавства, а також сформованість умінь самостійно вивчати нотний текст і відтворювати його.

Враховуючи вищезначене, уточнимо поняття «пізнавальна активність майбутнього вчителя музичного мистецтва в процесі виконавсько-інструментальної підготовки». Це динамічна спрямованість особистості, що інтегрує в собі емоційно забарвлені вольові дії, котрі виражаються в прагненні студента здійснювати пошукову діяльність, проявляти розумову гнучкість і самостійність, опановувати основні мисленнєві операції відповідно до поставлених виконавських цілей і завдань, що супроводжується якісно новими змінами в інтелектуальній, емоційній, дієво-практичній та вольовій сферах

майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Слід зазначити, що формування дослідженого феномена є утрудненим у силу того, що спрямованість фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва носить не виконавський, а педагогічний характер. Вимоги до абітурієнтів, які вступають до мистецько-педагогічного вишу, полягають у тому, що в майбутніх фахівців повинен бути сформований певний комплекс знань, умінь і навичок, у якому виконавська специфіка може бути слабовиражена. Звідси – часто зустрічається в майбутніх учителів музичного мистецтва певна виконавська необізнаність і невпевненість.

Для формування пізнавальної активності студентів у процесі виконавсько-інструментальної підготовки доречно дотримуватися певних методичних порад і рекомендацій.

Важливим є залучення майбутніх учителів музичного мистецтва до вдосконалення художньо-узагальнених умінь, опанування базових, ключових художньо-виконавських знань на основі індивідуального слухового досвіду й слухової рефлексії, уникнення засвоєння стандартних наборів художньо-виконавських «кlišе». На нашу думку, формування пізнавальної активності має змогу справді отримати повний простір тільки в тому випадку, коли даний процес ґрунтуватиметься на можливості майбутніх фахівців активно, самостійно здобувати необхідні знання в галузі інструментального виконавства, набувати умінь без сторонньої допомоги, без підказок орієнтуватися в різноманітних явищах музичного мистецтва. Більш стисло даний тезис можна означити – необхідно студентів навчити «навчити вчитися».

Проблема активного пізнання в галузі інструментального виконавства має два аспекти. Один з них пов'язаний з конкретним результатом виконавської діяльності, інший – із засобами її здійснення (наприклад, як працює студент задля досягнення намічених художньо-виконавських цілей, у якій мірі його зусилля носять творчий, пошуковий характер). Можна сказати, тим самим, що проблема формування пізнавальної активності в процесі виконавсько-інструментальної підготовки пов'язана з розвитком у майбутніх учителів музичного мистецтва вмінь ініціативно, творчо ставитися до навчання гри на музичному інструменті. Найбільш перспективним шляхом вирішення означеного завдання є залучення студентів до власної, не регламентованої зовні інтерпретації музики.

Формуванню пізнавальної активності в

процесі виконавсько-інструментальної діяльності сприятиме навчання майбутніх учителів музичного мистецтва грамотному поясненню своїх успіхів і невдач, виокремлення навіть незначних, але досить важливих результатів, чіткого усвідомлення вже досягнутого. Порівняння результатів роботи з власними попередніми досягненнями студентів; підкреслювання позитивних зрушень у процесі оволодіння грою на музичному інструменті; виявлення причин недоліків, а не тільки їх констатація – весь цей якісний аналіз повинен спрямовуватися викладачем на формування пізнавальної активності майбутніх фахівців [2, с. 70].

Вважаємо, що процес виконавсько-інструментальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, в якому ставиться завдання формування їхньої пізнавальної активності, повинен ґрунтуватися на відомих в мистецькій педагогіці принципах індивідуальності і самостійності, а також на методах: семантичного аналізу музичного твору, художньо-рефлексивної інтерпретації музичного твору, рефлексії власного виконавського досвіду. Коротко охарактеризуємо означені методи.

Метод семантичного аналізу музичного твору. В процесі семантичного аналізу об'єктом дослідження стає нотний текст, сприйняття й інтерпретація якого вимагають від студента глибоких знань жанрово-стильової еволюції музичного мистецтва і грамотного прочитання всіх рівнів музичного тексту: мотивно-фразувальних, інтонаційних, метро-ритмічних тощо. При цьому майбутній фахівець повинен уміти самостійно знаходити виконавські прийоми, відповідні стилістичними особливостями музичної мови виконуваного твору, що зумовлюватиме активізацію пізнавальної діяльності.

Метод художньо-рефлексивної інтерпретації музичного твору. Звернення до художньо-рефлексивної інтерпретації музичного твору залучає майбутніх учителів музичного мистецтва до активного пошуку засобів вирішення інтерпретаційних проблем, визначення авторського художнього задуму, образного строю музичного твору, принципів розвитку музичного матеріалу, особливостей музичної драматургії, а також сприяє формуванню навичок самостійного емоційно-інтелектуального осягнення художньо-образного змісту музичних творів, а отже – формуванню пізнавальної активності. Залучення студентів до процесу особистісно-забарвленого визначення і втілення авторського художнього задуму сприятиме тому, що майбутній фахівець не буде прагнути до засвоєння «готових»

виконавських «рецептів»-порад з боку викладача і вважати інтерпретаційний процес як суто технологічне відтворення професійно-якісного, але «чужого» художньо-виконавського досвіду.

Метод рефлексії власного виконавського досвіду. Рефлексія власного виконавського досвіду як частина професійної рефлексії майбутнього вчителя музичного мистецтва є важливою суб'єктивною умовою успішності музичного навчання, так як сприяє збагаченню внутрішнього світу студента і його успішній та активній реалізації у виконавській діяльності. Власний виконавський досвід, накопичений у результаті виконання заліково-екзаменаційних вимог і концертних виступів (іспити, заліки, педагогічна практика, конкурси тощо), істотно впливає на формування пізнавальної активності в процесі виконавсько-інструментальної підготовки. Збагачення даного досвіду може відбуватися не тільки за рахунок включення в репертуар музичних творів, вивчених в межах дисципліни «Основний музичний інструмент», а й різних видів і жанрів вокальної, хорової, оперної, симфонічної, ансамблевої музики. Рефлексія власного виконавського досвіду залучає студентів до самостійного активного аналізу конкретних інтерпретаційних проблем і труднощів.

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Сучасне безперервне оновлення вимог до системи освіти взагалі й мистецької освіти зокрема, висунуло на порядок денний конкретизацію шляхів орієнтації процесу фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва на розвиток тих якостей студентів, які безпосередньо пов'язані з розумово-діяльнісним забезпеченням навчального процесу у вишах.

Успішність музичного навчання майбутніх фахівців, зокрема в процесі виконавсько-інструментальної підготовки, в значній мірі залежить від швидкості і легкості оволодіння новими знаннями з подальшим їх осмисленням й усвідомленням, тобто залежить від міри пізнавальної активності студентів.

Пізнавальною активністю майбутнього вчителя музичного мистецтва в процесі виконавсько-інструментальної підготовки вважаємо динамічну спрямованість особистості, що інтегрує в собі емоційно забарвлені вольові дії, котрі виражаються в прагненні студента здійснювати пошукову діяльність, проявляти розумову гнучкість і самостійність, опанувати основні мисленеві операції відповідно до поставлених

виконавських цілей і завдань, що супроводжується якісно новими змінами в інтелектуальній, емоційній, дієво-практичній та вольовій сферах майбутнього фахівця.

Процес виконавсько-інструментальної підготовки студентів, у якому ставиться завдання формування їхньої пізнавальної активності, повинен ґрунтуватися на принципах індивідуальності і самостійності, а також на методах: семантичного аналізу музичного твору, художньо-рефлексивної інтерпретації музичного твору, рефлексії власного виконавського досвіду.

Перспективними темами подальшого дослідження заявленої проблеми може стати визначення педагогічних умов формування пізнавальної активності майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі виконавсько-інструментальної підготовки.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Алиев Ю. Б. Настольная книга школьного учителя-музыканта / Ю. Б. Алиев. – М. : Владос, 2000. – 336 с.
2. Ростовська І. О. Проблема стимулювання майбутніх учителів музики до оволодіння вміннями самооцінки та самоконтролю у процесі навчання гри на фортепіано / І. О. Ростовська // Художня освіта на межі тисячоліть : здобутки, проблеми, перспективи : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (24-25 квітня 2015 р., м. Ніжин). – Ніжин : Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, 2015. – С. 70–71.
3. Формирование мотивации учения / А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. – М. : Просвещение, 1990. – 192 с.
4. Харламов И. Ф. Педагогика / И. Ф. Харламов. – Минск : Гардарики, 1999. – 520 с.
5. Цыпин Г. М. Обучение игре на фортепиано / Г. М. Цыпин. – М. : Просвещение, 1984. – 176 с.

UDC 378.015.31:(172.12+172.15) (477)

The problem definition. The actual task of «the 21st century school» is to make knowledge the main strategic resource. The ability of a person to function in a globalized, information-dense society is becoming of particular importance. The educators face a difficult task:

- #### REFERENCES
1. Aliyev, Yu. B. (2000). *Nastol'naya knyha shkol'noho uchytelya-muzykanta*. [The book-book of a school music teacher]. Moscow.
 2. Rostovskaya, I. O. (2015). *Problema stymulyuvannya maybutnikh uchyteliv muzyky do ovolodinnya vminnyamy samoocinky ta samokontrolyu u protsesi navchannya hry na fortepiano*. [The problem of stimulating future music teachers to master the skills of self-esteem and self-control in the process of learning to play the piano]. Nizhin.
 3. *Formyrovanye motyvatsyy uchenyya*. (1990). [Formation of teaching motivation]. Moscow.
 4. Kharlamov, I. F. (1999). *Pedahohyka*. [Pedagogy]. Minsk.
 5. Tsypin, G. M. (1984). *Obuchenye yhre na fortepyan*. [Learning to play the piano]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

СТЕПАНОВА Анна Олександрівна – викладач кафедри музично-інструментальної підготовки ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Наукові інтереси: теорія і методика вдосконалення музично-інструментальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

STEPANOVA Ashykhmina Nataliia – lecturer of the Department of Musical and Instrumental Training, South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky.

Circle of scientific interests: the theory and methods of improvement the musical and instrumental training of prospective music teachers.

Стаття надійшла до редакції 13.07.2019 р.

АВДИМИРЕЦЬ Наталія Василівна – аспірант кафедри історії, археології філософії Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького
<https://orcid.org/0000-0001-4981-4726>
 e-mail: ukrnata71@ukr.net

NEW GENERATION UPBRINGING WITHIN THE CONCEPT OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

forming a competently developed student with critical thinking, who are capable of self-education, self-assessment and self-determination in the modern information and communication environment.

A student of this type is formed with the